

Кацюба К. В.,

асистент кафедри цивільного права №1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ

Чинне цивільне законодавство України, закріплююче цивільно-правовий статус непідприємницьких товариств (далі – НТ), носить диспозитивний характер. Ст. 85 Цивільного кодексу України (дали – ЦК) є відсилочною нормою до спеціального законодавства щодо особливостей правового статусу окремих видів НТ. На сьогодні правовий статус цих юридичних осіб визначається Законами України «Про громадські об'єднання», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про кредитні спілки», «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» тощо. Цей перелік не може бути вичерпним, що підкреслює велике розмаїття видів існуючих НТ. Так, одні з них створюються та функціонують заради надання економічних благ «третім особам», які не є учасниками самого НТ, зокрема благодійні організації, інші задля задоволення потреб самих учасників НТ, зокрема об'єднання співвласників багатоквартирного будинку.

Дослідженню окремих питань правового статусу НТ було приділено увагу в працях В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, І. М. Кучеренко, В. І. Жукова, І. П. Жигалкіна, В. Ф. Піддубної, О. О. Біляєва, В. В. Кочина, Н. Ю. Філатової та багатьох інших вчених, що підкреслює актуальність теми дослідження.

В теорії права та цивілістиці досить важливе значення відводиться поняттю та змісту такої юридичної категорії як «правовий статус», а також співвідношенню останнього з суб'єктивним правом, правоздатністю, правосуб'єктністю. В науці цивільного права немає єдиних підходів до змісту категорії «правовий статус», «правосуб'єктність». При цьому статус суб'єктів базується на правосуб'єктності. Правосуб'єктність надає уявлення про статус та подальшу реалізацію суб'єктивних прав та обов'язків. Правосуб'єктність НТ обмежується обсягом правоздатності. Правоздатність НТ, обмежується виключними видами можливої діяльності, дозволеними законом та закріпленими в їх установчих документах.

Вчений-цивіліст С. М. Братусь ототожнював поняття правосуб'єктність та правоздатність [1, с. 5]. Зауважимо, що в науковій літературі знак рівності між правосуб'єктністю та правоздатністю був підданий критиці. Термін «правоздатність» має різний зміст в залежності від того, з точки зору якої галузі права він досліджується. Для запобігання застосування різних понять у тих чи інших галузях права, для загального поняття, що визначає участь у правовідносинах, на думку Р. О. Халфіної, доцільно застосовувати поняття правосуб'єктності, як передумову участі у правовідносинах [2, с. 117].

Правосуб'єктність – насамперед юридична здатність бути суб'єктом правових відносин і, так би мовити, загальна передумова правоволодіння. Кожний учасник цивільного обороту наділяється правосуб'єктністю, в силу того, що держава наділяє його юридичним ознаками для реалізації притаманних даній особі прав та виникнення обов'язків.

З позиції цивілістики правовий статус виступає найбільш значимою юридичною категорією. Лише при наявності однакового обсягу прав та обов'язків можна вести мову про рівноправність суб'єктів цивільного обороту. Цивільно-правовий статус є галузевою категорією та вказує положення суб'єктів цивільного обороту, тобто майнових та пов'язаних з ними немайнових відносин. Він характеризує суб'єкта в цілому та вказує на його місце в цивільному обороті.

На думку автора, цивільно-правовий статус НТ є правовим положенням, обумовленим комплексом таких елементів як мета та задачі діяльності, функції, правосуб'єктність, юридичні права та обов'язки, гарантії їх здійснення, відповідальність, передбачених чинним цивільним законодавством України, які така юридична особа здатна реалізувати в рамках цивільних правовідносин.

Принципове значення для цього дослідження має питання про змістовну форму (елементи) правового статусу. За найбільш слушною думкою Р. О. Халфіної елементом правового статусу є правосуб'єктність, тобто можливість виступати в якості суб'єкта прав та обов'язків в різних галузях суспільних відносин. [2, с. 123-127].

На думку автора, до обов'язкових складових (елементів) цивільно-правового статусу НТ слід віднести права, обов'язки, відповідальність, зважаючи на той факт, що вони закріплені в ЦК та торкаються всіх юридичних осіб. Факультативними елементами цивільно-правового статусу НТ, разом з правами, обов'язками та відповідальністю слід визнавати гарантії прав та розглядати їх у взаємозв'язку з суб'єктивними правами, а також мету, задачі та функції НТ.

Слід зауважити, що правовий статус НТ знаходиться в прямій залежності від мети діяльності. Цілі діяльності НТ достатньо обширні та можуть торкатися будь-яких сфер життя. Існують НТ, основною метою яких є задоволення духовних та інших нематеріальних потреб громадян, захист прав, законних інтересів громадян та юридичних осіб, розв'язання спорів та конфліктів, надання юридичної допомоги, розвиток фізичної культури та спорту. Засновники можуть самостійно визначати мету та напрямки діяльності НТ, закріплюючи їх в установчих документах. Законодавець дозволяє засновникам розширити цю сферу за власним бажанням в рамках спеціального законодавства, що торкається певного виду НТ. Мета створення НТ напряму залежить від виду НТ, у відповідності до якого визначаються суб'єктивні права та обов'язки.

В якості елемента цивільно-правового статусу вище були згадані гарантії здійснення прав закріплені законом. Державні гарантії (пільги) прав можна визнавати прямою компенсацією обмежень спеціальної правоздатності НТ та істотну відмінність цивільно-правових статусів підприємницьких та непідприємницьких товариств. В процесі взаємодії НТ в цивільному обороті виникають складні відносини, де особливості реалізації суб'єктивних прав та виконання обов'язків залежать від гарантій, їх динамічності, функціональної спрямованості, що напряму пов'язано з суспільно-політичними та економічними процесами розвитку держави.

Кожне НТ є суб'єктом права, що реалізує свою правоздатність в різних сферах суспільного життя та в формах, що не суперечать Конституції України та цивільному законодавству. Вступаючи в правовідносини в якості самостійного суб'єкту, НТ реалізує свою правосуб'єктність,

виражаючи власну волю, набуває та здійснює майнові й інші права та обов'язки, несе самостійну майнову відповідальність за власні дії.

Правосуб'єктність пов'язується з якостями, якими повинні володіти суб'єкти правового регулювання для того, щоб мати права та нести обов'язки в відповідній галузі права. Слід зазначити, що до змісту правоздатності юридичної особи, в тому числі НТ, входять всі елементи дієздатності [3, с. 160-161].

Цивільно-правовий статус відображає подвійність майнового стану, оскільки враховується мета створення НТ та інтереси учасників. Як вже зазначалося, можна розрізнити НТ двох видів: перші, які створені для досягнення суспільно корисних (немайнових) благ в широкому сенсі, яскравим прикладом яких можуть слугувати релігійні організації, політичні партії, фонди, а другі, мають за мету задоволення інтересів їх учасників, в свою чергу, прикладами яких є об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, споживчі кооперативи.

Учасники НТ першого виду позбавлені будь-яких майнових чи зобов'язальних прав, а другі – можуть наділятися деякими правами. Мета створення других очевидна – задоволення матеріальних потреб виключно її учасників, тобто юридична особа створюється в приватних інтересах.

Під функціями НТ слід розуміти загальні напрями діяльності, спрямовані на досягнення поставленої мети, що мають необхідні правові засоби, здатні забезпечити досягнення поставленої мети. Мета, задачі та функції між собою знаходяться в дуже тісному взаємозв'язку. При чому, їх можна розрізнити на загальні, що торкаються всіх НТ, та спеціальні, притаманні певному виду НТ у відповідності до спеціального Закону, закріплюючого їх правовий статус.

Також елементом правового статусу є обов'язки. В цивільному законодавстві, що регулює діяльність НТ обов'язки не мають чіткого закріплення та встановлення для певних видів НТ, а носять, скоріше, характер загальних приписів, а тому при створенні НТ саме в установчих документах необхідно закріплювати відповідні обов'язки.

Таким чином, цивільно-правовий статус НТ уявляється розглядати як регламентовану та зареєстровану в особливому порядку, а також гарантовану державою можливість мати права та нести обов'язки, при цьому елементами цивільно-правового статусу НТ виступають суб'єктивні права в сукупності з гарантіями, обов'язки та, як наслідок, відповідальність.

Доречно зазначити, що НТ набувають цивільно-правового статусу лише після їх державної реєстрації, тому сам акт державної реєстрації можна розглядати як формальне закріплення цивільно-правового статусу НТ. Правоздатність НТ виникає саме з моменту внесення відомостей в Єдиний державний реєстр юридичних осіб.

З огляду на вищевикладене, можна дійти висновку, що статус суб'єктів цивільного права базується на правосуб'єктності. Правосуб'єктність дає уявлення про правовий статус та подальшу реалізацію прав та обов'язків. В свою чергу, правосуб'єктність НТ обмежується обсягом правоздатності. Правоздатність НТ обмежується виключними видами її діяльності, дозволеної законом та закріпленої в статутних документах.

Список використаних джерел:

1. *Братусь С. Н.* Субъекты гражданского права [Текст] / С. Н. Братусь. – М.: Гос. издат. юрид. лит., 1950.– 367 с.; 2. *Халфина Р. О.* Общее учение о правоотношении [Текст] / Р. О. Халфина. – М., 1974.– 340 с.; 3. Цивільне право України[Текст]: Підручник: У 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова, та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х.: Право, 2011.–Т.1.– 656 с.